

Meer radicaliteit dan ooit

Over het Economisch contract

Luc Vanneste

Nationaal secretaris ABVV-Textiel

Ik geef hierna een persoonlijke en een principiële beoordeling van het Economisch contract dat de socialistische partij wil sluiten. Ik zal een enkele keer ook naar het Sociaal contract verwijzen. Dat principiële houdt een dubbele beperking in. De verschillende contracten zouden eigenlijk als een eenheid moeten kunnen benaderd worden. Aan het congres wordt immers een totaalbeeld voorgelegd en op heel wat punten sluiten de verschillende contracten bij elkaar aan. Maar voor een globale waardering ontbreekt gewoon plaats en tijd. Mijn principiële benadering gaat ook voorbij aan een aantal heel concrete voorstellen, die een omvangrijk deel van het Economisch contract uitmaken. Hoe belangrijk die ook zijn, ik durf te denken dat het principiële eerst komt.

Ideologisch debat

Het Economisch contract lijkt me hoe dan ook de hoeksteen voor alle andere. Het legt de grenzen vast waarbinnen een samenleving zich op ecologisch, sociaal, cultureel, internationaal... vlak kan organiseren. Maar het besef dat de "onderbouw" een fundamentele betekenis heeft, belemmert de hedendaagse socialisten gelukkig niet in hun ambitie de samenleving te willen organiseren. Wie een contract sluit, is ervan overtuigd dat hij de richting van de economie kan sturen of op zijn minst bijsturen. Dat impliceert een aantal duidelijke ideologische keuzes. En het Economisch contract heeft op zijn minst de verdienste die uitdaging aan te gaan. Het werd zo stilaan tijd om eraan te beginnen.

Het is hoe dan ook een emotioneel debat. We hebben het al kunnen volgen in Groot-Brit-

tannië. We zien het ook bij de eigen vakbeweging, die iedere discussie daarover telkens weer voor zich uitduwt. Zij blijft op congressen haar gehechtheid herhalen aan de beginselverklaring van 1945. Iedereen weet maar al te goed dat de tijden sindsdien fundamenteel veranderd zijn. Maar wie het luidop zegt, wordt direct als reactionair de mond gesnoerd. Enkele jaren geleden is nog een poging gewaagd een iets modernere versie te schrijven of eigenlijk toe te voegen. Maar die is ondertussen in de coulissen van de statuten weggeborgen. Ideologie wordt niet zomaar, op rationele basis veranderd. Ideologie biedt net geborgenheid, zekerheid. Wie daarover discussieert, speelt gevaarlijk. Maar ik ben ervan overtuigd dat wie het niet waagt, op termijn niet meer zal meespreken. Ideologie is geen luxezaak, die men op orde maakt als men echt niets anders meer te doen heeft. Ideologie moet de richting aangeven. Ideologie die verstarde is tot hol gepraat, tot rituele bezwering, geeft nog wel een gevoel van veiligheid, maar is per definitie conservatief. Het houvast wordt schijn, bijna imaginair. Het kan niet anders dan dat de tegenstelling tussen wat gezegd wordt en de realiteit ooit zal openbarsten. Op dat moment loopt een organisatie leeg als een ballon. En de militanten die er ooit zo in geloofd hebben, blijven verweesd en machteloos achter. De socialistische partij probeert het tenminste en dat kan alleen maar toegejuicht worden.

Meer radicaliteit dan ooit

Bij de persvoorstelling is het Economisch contract een beetje op gegniffel onthaald. Sommige journalisten haalden oude teksten boven.

Willockx en De Batselier bijvoorbeeld hebben ooit een andere taal gehanteerd. Toen zij nog Jonge Turken heetten, was nationalisering een sleutelwoord. Toen moest de dictatuur van het proletariaat nog dringend ingesteld worden. Nu zijn de radicalen van weleer tot het besef gekomen dat ze niet om de vrije markt heen kunnen. De ineensstorting van het Oostblok zal daar wel niet vreemd aan zijn. De pers had het nog net niet over het verstand dat niet voor de jaren komt.

Ik begrijp die invalshoek wel. Het is blijkbaar altijd leuk iemand over zijn eigen woorden te laten struikelen. Maar men moet er toch voor oppassen dat de kwinkslag niet bedekt wat werkelijk gebeurt of op zijn minst zou moeten gebeuren. Het is één zaak te constateren dat Willockx en De Batselier hun taal van vijftientig jaar geleden niet meer gebruiken. Het is nog een heel andere zaak daaruit te concluderen dat er nu helemaal geen onderscheid meer is tussen wat zij en wat de liberalen zeggen. Eigenlijk willen nogal wat mensen - en duidelijk niet alleen wat overblijft van klein links - de socialisten in die hoek duwen.

Misschien zijn er zelfs socialisten die zich wat graag in die hoek zouden laten duwen. Ze willen toch vooral respectabel zijn, verantwoordelijkheid dragen. Het is hen gegund, maar het is mijn overtuiging dat er nog nooit zo veel radicaliteit nodig geweest is om datgene waarvoor zij staan te realiseren. Dat aspect blijft misschien een beetje te veel in de schaduw. Het zou het die militanten die juist vrezen dat er op dat punt te veel toegevingen gedaan worden, nochtans makkelijker kunnen maken.

Afscheid van het biefstukken-socialisme

Er was nog nooit zo veel radicaliteit van doen, omdat er toch een fundamenteel nieuwe doelstelling nagestreefd wordt. Links - ook radicaal links, wat zij er zelf ook mogen over beweren - ging er in het verleden te veel van uit, dat alles slechts een zaak van eigendom was. Zorg ervoor dat de eigendom van op zijn minst de belangrijke sectoren in handen van de staat komt en alle problemen zijn opgelost. Socialisme werd gelijkgesteld met staatsdirigisme. Wie echter alleen maar de eigendom van de productiemidde-

len in handen van de staat geeft, verandert niets aan de wijze van produceren. Hij kan iets doen aan de verdeling van de taart; aan de manier waarop die taart gebakken wordt, verandert er niets. En precies daar wil het moderne socialisme wel over meespreken. Het doet er niet toe wie de eigendomsakte op zak heeft, de manier van produceren moet getoetst worden op bijvoorbeeld rechtvaardigheid, efficiëntie en duurzaamheid. Het traditionele biefstukken-socialisme wordt op die manier vervangen door een socialisme dat ook oog heeft voor de kwaliteit van het (samen)leven.

Economie is geen doel op zich, leest men in de tekst van het Economisch contract. Het blinde vertrouwen in de groei moet plaats maken voor een genuanceerder: sociale vooruitgang door duurzame ontwikkeling. Alleen oppassen dat het enthousiasme voor de informatiesamenleving niet te ver gaat. Het Economisch contract vertrekt naar mijn gevoel iets te veel van het beeld van de hooggeschoolde werknemer, die flexibel en mobiel is. Het gevaar van een dualisering precies op basis van scholing, kan niet zomaar afgewend worden door meer of een betere opleiding aan te bieden. Een samenleving moet ook plaats open kunnen houden voor wie minder of niet aan dat beeld kan beantwoorden. Ook dat hoort bij de manier waarop de taart gebakken wordt. Anders kan die samenleving kampen bouwen voor wie uitgesloten wordt, of ze kan er ook voor zichzelf bouwen om zich te beschermen. In het sociaal contract wordt dit duidelijker beseft. De doelstelling is daar dat iedereen recht krijgt op maatschappelijke nuttigheid. Maar de samenleving moet ertoe bereid zijn daar ook de kosten voor te dragen. Net zoals zij ook het probleem van de Derde Wereld moet oplossen, om op termijn te kunnen overleven.

Vrije, maar gestuurde markt

Meer radicaliteit dan ooit dus, ook al wordt de vrije markt niet in vraag gesteld. Er wordt integendeel erkend dat de markt de goederen op een efficiënte manier kan verdelen. Maar dat hoeft nog niet te betekenen dat iedere ingreep op die markt achterwege gelaten zou moeten worden. Ook wie de waarde van de markt aan-

vaardt, hoeft de economie niet zo maar zijn gangte te laten gaan. Wie een contract wil sluiten over het economisch gebeuren, wil integendeel juist afspraken maken over regels. En wie regels zegt, heeft het over beperkingen. Ik denk dat dit de grote uitdaging voor socialisten is: sturen zonder te storen, beperken zonder te beheersen. Of dat in een geglobaliseerde economie, die juist aan bijna alle regels ontsnapt, zal lukken, is natuurlijk allerminst vanzelfsprekend. De vraag wordt slechts eventjes aangeraakt.

Voor de socialisten die nog "klassiek" geschoold zijn, is het hoe dan ook even wennen. Het is heus geen honderd jaar geleden dat jonge idealisten dachten dat de economie zo veel mogelijk, liefst helemaal gepland moest worden. Ze hadden toen in alle oprechtheid niet door dat dit alleen kan als de mensen politiek monddood worden gemaakt. Maar ze hadden vooral niet door dat zo'n totaal geplande economie niet noodzakelijk de meest efficiënte oplossing is. Het zogenaamde reëel bestaande socialisme moest inderdaad in elkaar storten om dat voor een aantal van hen duidelijk te maken.

Betekent dit onvermijdelijk de triomf van het liberalisme? In het Economisch contract wordt betoogd dat je op twee verschillende manieren voor de markt kunt zijn. De socialisten willen een markt in dienst van het algemeen belang. De liberalen gaan ervan uit dat het algemeen belang het best gediend is als iedereen zijn eigen belang nastreeft. De theorie van de onzichtbare hand, weet je wel. Ongetwijfeld ligt deze idee aan de basis van het negentiende-eeuwse liberalisme. Het is trouwens uit diezelfde voedingsbodem dat ook Marx zijn geloof geput heeft dat men het kapitalisme best zijn gang liet gaan. Het moest zich zo consequent en zo vrij mogelijk kunnen ontwikkelen, om het productie-apparaat te creëren dat daarna door de communisten overgenomen zou kunnen worden. De vraag is echter of dit liberalisme vandaag nog wel overal in zo'n "ortodoxe" vorm beleden wordt. Misschien is toch wel een kans gemist om echt orde op zaken te stellen. Misschien is er toch wel meer principiële verwantschap tussen een modern socialisme en een modern liberalisme? Net zoals er in het verleden een gemeen-

schappelijke inspiratie was. Het is duidelijk dat de socialistische partij voor een deel het groene publiek wil en kan aanspreken, maar moet een dialoog met een deel van het liberale publiek zo moeilijk zijn?

Nieuw ondernemerschap

Ik stel die vraag met des te meer aandrang omdat in het Economisch contract zonder veel aarzeling gepleit wordt voor verantwoord ondernemerschap. Het is de idee dat een ondernemer niet alleen maar het enge belang van zijn bedrijf in het oog moet houden, zeg maar: de winst-maximalisering. Hij moet ook rekening houden met de belangen van alle partijen die op een of andere manier bij zijn bedrijf betrokken zijn: werknemers, klanten, omgeving... Het heet dat verantwoordelijke ondernemers meer en meer zelf behoeder van het algemeen belang worden! Een onderneming mag zich niet alleen oriënteren naar zijn aandeelhouders, maar is een onderdeel van een globaal maatschappelijk netwerk. Aandeelhouderschap versus belanghebberschap.

Deze benadering is wellicht de grootste uitdaging voor de militanten. Het valt te verwachten dat er nogal wat weerstand tegen zal zijn. Zeker wie ook syndicaal actief is, zal het er heel moeilijk mee krijgen. Maar het moet gehoopt worden dat er toch bereidheid zal zijn om er onbevangen over te denken en te discussiëren.

Ik besef dat er met deze invalshoek ook allerlei terminologische debatten samenhangen. Ik erken zelfs dat men er best voor zorgt dat ze gevoerd worden, zodat men op dat vlak zo vlug mogelijk duidelijkheid heeft. Maar het is te hopen dat de terminologische opheldering geen voorwendsel wordt om zedig over de grond van de zaak te stappen.

Als ik ondertussen al een mening mag formuleren, wil ik kwijt dat de idee van verantwoord ondernemerschap onvermijdelijk is, als men contracten wil sluiten. Een contract sluit men nu eenmaal met twee partijen, die er allebei hun voordeel moeten in vinden. Het Economisch contract lijkt me inderdaad alleen mogelijk als ook de ondernemerswereld zijn verantwoorde-lijkheid opneemt. In het klassieke kapitalistische wereldbeeld hoeft dat niet. De ondernemer

moet voor zijn onderneming instaan. Maar dat hoeft evenmin in het marxistische wereldbeeld, dat er uiteindelijk alleen maar een spiegelbeeld van is. In de klassenstrijd moet de arbeidersklasse gewoon de overwinning behalen. Wanneer men redeneert in een belanghebbersmodel moet een overeenstemming, geen overwinning bereikt worden. Voor beide partijen is dat allerminst evident, tenminste als men alleen de retoriek beluistert. Als men kijkt naar wat effectief gebeurt, moet men toegeven dat in de dagelijkse praktijk al heel lang gezocht wordt naar overeenstemming. Maar het kan niet genoeg beklemtoond worden dat die overeenstemming niet van één kant kan komen. Socialisten moeten niet eenvoudig liberalen worden. Van de werknemers mag niet simpelweg verwacht worden dat ze de problemen van hun werkgevers begrijpen. Er blijven op zijn minst nog genoeg tegengestelde belangen over. Vooral belangrijk is echter dat ook van werkgeverszijde een ander soort (economisch) denken verwacht moet worden. Ik hoorde onlangs een toespraak van professor Herman Daems, die ook kabinetschef bij minister Erik Van Rompuy is. Hij sprak voor een publiek van in hoofdzaak werkgevers. Het was een ondubbelzinnig pleidooi voor meer professionaliteit in het beheer van hun ondernemingen. Blijkbaar kan er op dat vlak nogal wat verbeteren. Zij zaniken maar over arbeidskosten, verstikkende regelgeving, bureaucratische rompslomp en noem maar op. Maar ondertussen gedragen ze zich vaak als amateurs. Welnu, ik vind dat verantwoord ondernemerschap ook ondernemerschap is dat verantwoording aflegt en dat zo nodig gesanctioneerd kan worden. Wie een contract sluit moet bereid zijn tot een duidelijk

engagement. Ik heb een aantal jaar geleden al geschreven dat de vakbeweging ertoe bereid moet zijn haar verantwoordelijkheid op te nemen. Ook in het sociaal contract wordt daarvoor gepleit. En ik kan aanvaarden dat dit ook betekent dat de rol van de vakbeweging op een aantal punten moet herdacht worden. Maar dat is enkel denkbaar als de tweede contractant zich evenzeer herdenkt.

Globale beoordeling

Als het Economisch contract door het congres aanvaard wordt, ligt naar mijn gevoel de weg open naar een modern socialisme. Niet dat dan alle antwoorden gegeven zijn. Een aantal zullen op korte termijn misschien zelfs heel oppervlakkig of ontoereikend blijken te zijn. Maar er wordt een begin gemaakt. En dat is voor mij een ontzettend belangrijke verdienste. Het gevaar is groot dat velen verschrikt zullen reageren. Sommigen denken dat de discussie te bruisch verlopen is, bijna opgedrongen wordt. Men had meer tijd moeten nemen, beweren zij. Misschien. Maar misschien is de bruuske weg de enige die de emotionele barrières kan doorbreken. Ik ben er zelf in elk geval van overtuigd dat wie vreest in conservatief vaarwater terecht te komen, zich vergist. De doelstelling ligt verder dan ooit, wellicht in Utopia! Het nieuwe, maar vooral het moeilijke is dat over die - radicale - doelstelling overeenstemming moet worden bereikt met de "kapitalisten". Dat men vooral niet denkt dat dit voor hen zo voor de hand ligt. Ook aan die kant zullen nogal wat barrières bestaan. Alleen wordt het lot van iedereen steeds meer aan elkaar verbonden.